

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2022)

Ayhan BULUT

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet
Üniversitesi
teomanbulut@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5779-5375>

Tüketim Kültürünün Gölgesinde Mustafa Kutlu'nun Sır İsimli Hikâyesine Dair Bazı Tespitler

*Some Findings About Mustafa Kutlu's Story Named Sir in
The Shadow of Consumption Culture*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 30.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 03.12.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Atıf/Citation

Bulut, A. (2022). Tüketim Kültürünün Gölgesinde Mustafa Kutlu'nun Sır İsimli Hikâyesine Dair Bazı Tespitler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (4), 1148-1166.
<https://doi.org/10.34083/akaded.11196530>

Bulut, A. (2022). Some Findings About Mustafa Kutlu's Story Named Sir in The Shadow of Consumption Culture. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (4), 1148-1166.
<https://doi.org/10.34083/akaded.11196530>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

*Bu çalışma, [Creative Commons Atıf 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Öz

Modernizm, rasyonel düşünceyi merkeze alarak yaratıcı hamleler idealini gerçekleştirmeyi ilke edinirken yeni yaşam biçimleri de geliştirir. Bireyin soyut ve manevi değerlerle bağını koparmayı hızlandıran bu yaşam biçiminde, gündelik hayatın her kademesinde varlık gösteren kapital ekonomi düzeni etkindir. Tekelci ekonomi yaratan kapital düzende gelir gider arası arasındaki uçurumun artmasına bağlı olarak sınıflar arası uçurumda, temsilciliğini zenginlerin yaptığı tüketime dayalı yeni bir kültür oluşur. Tüketim kültüründe nesnelere, ihtiyaçlara göre değil temsil ettiği göstergeler değerine göre bir anlam ifade eder. İnsanların, toplumda itibar elde etmek ile nesnelere gösterge değerine sahip olmak arasında bağ kurmaları, nesnelere egemenliği altında ezilmelerine ve onun bir parçasına dönüşmelerine yol açar. Böylece tüketim güdüsünün kontrolü altına giren, bundan haz alan yeni bir kimlik oluşur. Modern özne, evrildiği yeni kimlikte nesne karşısında çaresizliğe düşerken her şeye, özellikle din ve inanç sistemine yabancılaşır. Din, toplumsal ve bireysel kimliği şekillendirmede, toplumsal nizamı tesis etmede önemli bir yapıdır. Fakat modernleşmenin sonuçlarından biri olan ve insanların manevi hayatla olan bağını koparmayı ifade eden sekülerleşme, kapital ekonominin tüketici zihniyetinden beslenerek insanların din ile ilişkisini artıran bir şiddetle zedeleyip dini tüketilmesi gereken bir nesne konumuna indirgemıştır. Bu etki, sosyal ilişkilerin yoğun ve karmaşık olduğu şehirlerde daha fazladır. Kırsal kesimin gelişmelere daha kapalı olması, toplumun gelenek ve göreneklerinin yeni davranış örgülerine ve kalıplarına direnç göstermesi dine bağlılığın egemen olduğu bir dünya algısını besler. Mustafa Kutlu'nun Sır isimli hikâyesi, sekülerleşmenin ekonomik ve kültürel boyutlarının dine etkisini konu edinen bir eserdir. Kırsal yaşamdaki geleneksel normların, hızlı değişimin yaşandığı şehirlere özgü bir zihinsel yapı tarafından nasıl evrildiği düşüncesi hikâyeye egemendir. Kutlu, köy-şehir çatışması etrafında metalaşmayı özümseyen modern öznelerin dini meta haline getiren anlayışını yabancılaşma, yalnızlık ekseninde eleştirir. Gerçekçi bir şekilde yapılan bu eleştiriler, toplumu anlama konusunda sosyolojik verilerle desteklenir. Hikâye, edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından çalışmamızın sebebini teşkil eder.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Tüketim Kültürü, Sekülerleşme, Yabancılaşma, Kimlik

Abstract

While modernism adopts the principle of realizing the ideal of creative moves by centered on rational thought, it also develops new lifestyles. In this way of life, which accelerates the disconnection of the individual with abstract and spiritual values, the capitalist economy system, which exists at every level of daily life, is active. Due to the increase in the gap between income and expenditure in the capital system that creates the monopoly economy, a new culture based on consumption, represented by the rich, is formed in the gap between classes. In the consumption culture, objects make sense not according to needs, but according to the value of the indicators they represent. People's association between gaining prestige in society and having the indicative value of objects causes them to be oppressed under the domination of objects and become a part of it. Thus, a new identity is formed that

comes under the control of the consumption motive and takes pleasure from it. While the modern subject falls into despair in the face of the object in the new identity he has evolved, he becomes alienated from everything, especially religion and belief system. Religion is an important structure in shaping social and individual identity and establishing social order. However, secularization, which is one of the results of modernization and which means breaking people's ties with spiritual life, fed from the consumer mentality of the capital economy, damaged people's relationship with religion with increasing violence and reduced religion to an object that should be consumed. This effect is greater in cities where social relations are intense and complex. The fact that the rural areas are more closed to developments and that the traditions and customs of the society resist new behavior patterns and patterns feeds the perception of a world dominated by religious devotion. Mustafa Kutlu's story, *Sir*, is a work that deals with the impact of the economic and cultural dimensions of secularization on religion. The idea of how the traditional norms in rural life evolved by a mental structure specific to cities where rapid change is experienced dominates the story. Kutlu, criticizes the understanding of modern subjects who assimilate commodification around the village-city conflict, on the axis of alienation and loneliness. These realistic criticisms are supported by sociological data on understanding society. The reason for our study is that it shows the relationship between story, literature and society.

Keywords: Modernization, Consumption Culture, Secularization, Alienation, Identity

Giriş

Modernleşme ile birlikte ortaya çıkan, toplumdaki köklü değişimleri ifade eden kavramlardan biri de sekülerizmdir. Ekonomik ve kültürel modernleşmenin yükselişinin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ile süren sekülerleşme tezine göre modern bilim, geleneksel inançları akla daha az yatkın bir duruma getirmiş; yaşam dünyalarının çeşitlenmesi dinî sembollerin tekeli kırılmış; kentleşme bireyci anomik bir dünya yaratmış; ailenin öneminin aşınması dinî kurumları daha az ihtiyaç duyulan bir konuma düşürmüştür; teknoloji her şeye kadir Tanrı fikrini daha az gerekli ve akıl dışı bir kalıba sokarak, insanlara kendi çevreleri üzerinde daha fazla denetim kurma olanağı tanımıştır (Ekinci, 2018: 326). Sekülerizmin davranış kodlarının beslendiği modernleşme, insanlara ve toplumlara sınırsız tüketim dünyasının kapılarını açmak ve nesnenin egemenliğini hayatın merkezine getirmekle birlikte insanın din ile ilişkisini, dinle benliğini anlamlandırma sürecini derinden etkilemiş, dinî kurumların kendi gerçek normlarından soyutlanarak mitsel öğelere dönüşmesini tetiklemiştir. Kısacası sekülerleşme, modernleşmenin doğal bir sonucu olarak dinin dünyevilikle ilişkisinin kesilmesi, sosyal hayatla bağını yitirmiş ritüeller ve inançlar kompleksi hâline dönüşmesi (Altıntaş, 2005: s. 44) kısacası toplumda otoritesini yitirmesi sürecini ifade eder (Mert, 1994: s. 18).

Din, benimsettiği değerler etrafında ortak bir zihniyet oluşturarak toplumsal nizamın sağlanmasında, sosyal ve bireysel kimliğin şekillenmesinde çok etkin olan bir unsurdur. Peter'in ifadesiyle din, kendisinde bütün varlığı kapsayan bir kutsal düzen hususundaki beşeri tavidir; yani din anlam olarak hem insanı aşan hem de içine alan bir düzene inanmadır (1995: s. 430)

İnsanların davranışlarını yönlendirmekle hem insana hem topluma anlam katan bir değerler sistemine sahip olup toplumu yönlendirme, bütünleştirme gibi işlevleri bulunan dinin, insanların inanma ihtiyacını gidererek psikolojik tatmin yaratma, yeni bakış açıları kazandırma gibi işlevleri de vardır. İnsanlar, dinin değerler sisteminden beslenen bakış açılarıyla kendilerine dair varoluşsal gizemi çözerler. Böylece hayatlarını ve toplumu düzenleme konusunda daha sağlıklı bir çaba içine girerler. Dinin telkin edici gücünden mahrum olan bir toplum düşünülemez. Çünkü insan kalabalığının anlamlı bir toplum hâline gelmesi için gereken düzenleyici yasalara en anlamlı cevapları verenlerden biri de dindir.

Din ve toplum karşılıklı ilişki içindedir. Dinin toplum üzerindeki etkileri kadar toplumun da din üzerinde etkisi vardır. Modernleşme ile birlikte rasyonel düşüncenin ön plana alınması sonucu dünyayı yeniden dönüştürme ideali, insanların gerçeklik algısını değiştirerek yeni bir gerçeklik algısı yaratmıştır. Baudrillard buna bütünsel gerçeklik der. Nesnel gerçekliğin yerine geçen ve metafizik anlamın ortadan kaybolmasına vurgu yapan bu gerçeklik, tekniğin desteğiyle ve otomatik olarak gerçekleşen sanal bir gerçekliktir. Bu gerçekliğe yol açan düşünce, Tanrı düşüncesinin buharlaşmasıdır (Baudrillard, 2012: s. 13-14). Modernleşmeyi dayatan ve toplu köklü değişimlere yol açan süreç, dinî değerler üzerinde şekillenen bireyin zihniyetini ve toplum yapısını, dinî hakikatin kaybolmasına yol açacak şekilde etkilemektedir. Doğal olarak modernleşmenin bireye dayattığı zihniyet yapısı, modern öznenin gündelik hayatın sıradanlığını önceleyen yeni kimlik inşasında son derece önemlidir.

Modernleşmenin baskıcı gücünden destek alan kapitalist ekonominin normlarını önceleyen tüketim zihniyeti, yeni bir zihniyete ve yaşam tarzına yol açmıştır. Üretimden ziyade tüketimi teşvik edici zihniyeti yüceleştiren kapitalist ekonomi, metalar üzerinde yeni bir yaşam tarzı ve bu yaşam tarzları etrafında yeni bir kimlik oluşturmaktadır. Bauman, tüketim kültürünü şöyle yorumlar:

“Metalarmın mübadele ve orijinal kullanım değerlerinin ortadan kalkması sonucu malların “yarar işlevi” yerine “gösterge işlevi”nin ön plana çıkması, imrenilen ve tüketilen unsurun göstergeler olduğu” (Bauman, 1997: s. 83)

Tüketimi yönlendiren, ihtiyaçtan ziyade göstergelerin sembolik değeridir. Nesnelere sembolik değerleri üzerinden statü kazandığına inanan tüketim öznesi, tükettikçe haz verici bir tatmin duygusu yaşar. Ürünün yarar işlevinin göz ardı edilmesine bağlı olarak kültürel değerlerin yok edilmesi; yeni fikir, inanç, yaşam tarzı

ve kimliğin habercisidir. Çünkü tüketim nesnesi, bireyi egemenliği altına almıştır. Tüketim nesnesi ve birey arasındaki ilişkiyi Baudrillard şu şekilde açıklar:

“Tüketim nesnesi yalnızlaştırır. Özel alanın somut olumsuzluğu yoktur, çünkü kendi nesnelere üzerine kapanır ve bu nesnelere somut olumsuzluğu yoktur. Özel alan üretim sistemi tarafından dışarıdan yapılandırılır; bu sistemin (bu düzeyde artık ideolojik değil, ama her zaman politik olan) stratejisi, yani arzu stratejisi bu defa varoluşumuzun maddiliğini, tekdüzelikliğini ve eğlencesini kuşatır. Ya da daha önce gördüğümüz gibi tüketim nesnesi bir statü tabakalaşmasını belirginleştirir: Eğer yalnızlaştırmazsa farklılaştırır, tüketicileri toplumsal olarak bir koda dâhil eder, bununla birlikte (tersine) toplumsal dayanışmaya yol açmaz.” (Baudrillard, 2008: s. 101)

Bauman da tüketim kültürü ile ilgili yaptığı “yavaş yavaş eş zamanlı olarak hayatın ahlaki odağının ve toplumun birleştirici yönünün yerine geçmektedir.” (Aktı, 2012: s. 144) yorumuyla Baudrillard’ı teyit eder.

Tüketim toplumunun sunduğu değerler dünyası ile dinin toplumsal ve bireysel dünyayı tesis etmede ileri sürdüğü anlam dünyası arasında bir karşıtlığın olması kaçınılmazdır. Metaların gösterge değeri karşısında nesne konumuna indirgenen din, tükettikçe haz alan modern öznenin algı dünyasının dışına çıkar. Çünkü birey, toplumsal kimliğini meta üzerinden tanımlayarak tek tipleştirmeyi kabul eder; böylece yeteneklerine, kendisini diğer insanlardan ayıran farklılıklarına ve dine yabancılaşır. Dine yabancılaşma; dinin, tüketim toplumu ile etkileşime girerek metalaştığı anda kendi değer, ritüel ve mekânlarında meydana gelen orijinal/hakiki/merkezi anlamından kopma, uzaklaşma ve başkalaşmasının bir sonucu olarak bireye yabancılaşması durumudur. Dinin tüketim toplumunun kodlarıyla etkileşime girip metalaşarak, tükettirmek için bir kâr aracına dönüştüğü; metalaşan dinin öz, orijinal, kök anlamında kopmaların gerçekleştiği, dinî değer ve ritüellerde ise dinin merkezinden uzaklaşılmasına ve bireylerin dine yabancılaşmasına yol açtığı söylenebilir (Koç, 2019: s. 154). Dine yabancılaşan insan, nesnelere gölgesinde her şeyden önce samimi dindar obje olmaktan çıkarak dini bir istismar alanına çevirir.

1. Sekülerleşmeye Karşı Direnen Geleneksel Toplum

Mustafa Kutlu, hikâyede, sekülerleşmenin dinî değerler etrafında bütünleşen bir toplumda meydana getirdiği çelişkileri, dinin bir meta haline getirilmesi sonucu, din ve birey arasında giderek açılan boşluğu, çağın paradoksal mahiyetini eleştirel bir bakış açısıyla vermeye çalışır. Nesnelere dünyasının egemenliği karşısında sosyal yapıdaki sorunları ve bu sorunların bireyleri kendilerine, çevrelerine ve özellikle de dine nasıl yabancılaştığını somutlaştırmaya çalışan bir yöntem başvurur. Yazar, dini

toplumsal eleştirinin güçlü bir aracı kılar. Hikâyede olayların kırılma noktalarına göre oluşan vaka zincirlerini, üç bölümlük olay örgüsü inşa ederek amacına ulaşır.

Hikâyenin üç bölümlük olay örgüsü kısaca şöyle özetlenebilir:

A) Şeyh, Müridin evine gider ve öldükten sonra posta Müridin kendisinin geçeceğini ifade eder. Burada Müridin sosyo-ekonomik durumuna, din konusundaki samimiyetine ve kırsal kesimdeki dinî yaşamın ne kadar etkili olduğuna vurgu yapılır. Mürit, çiftçilikle uğraşan samimi bir dindardır. Şeyh öldükten sonra Yeni Mürşit¹ olur.

B) Tüketimi bir kültür haline getiren şehirli ihvanlar, Mercedes marka arabalarla köye gelirler. Tarikat adabına aykırı bakış açılarıyla köydeki ihvanlar arasındaki dayanışma ruhunu yok ederler. Sonunda Yeni Mürşidi tekkenin şehre taşınması konusunda ikna ederler.

C) Yeni Mürşid, şehre taşınır. Tüketim kültürünün etkisinde kalması neticesinde iç çatışma yaşar ve tekkeyi terk eder.

Yazar, geleneksel toplumun din eksenli düşünce tarzını gerçekçi bir şekilde vermek için hikâyeye şu cümlelerle başlar: “Gecenin bir vaktinde kapı çalındı, gidip açtım. /karşımda efendim duruyordu. /Yüzünün nurundan etrafa aydınlık saçılıyordu.” (Kutlu, 1994: s. 7)

Kapısı Şeyhi tarafından çalınan ve anlatıcı konumunda olan bir Müride ait bu cümlelerde “Efendim” kelimesi, hızlı değişim ve dönüşümün tahribatına uğramayan geleneksel toplumun dinî ritüeller etrafında anlam dünyası oluşturan bir zihniyete vurgu yapar. Yeni bir dünya kurma ve bu dünyada yasalarla düzen oluşturmada dinin stratejik bir rol üstlendiğini söyleyen Berger’e göre “Din, insanın kendisini dışsallaştırmasının ve kendi öz manalarını realiteye aşılmasının en yüce sınırını ifade eder. Din, ayrıca beşerî düzenin, varlığın tamamında yansıtıldığını da ima eder. Başka bir ifadeyle din, evrenin tamamını insan açısından bir varlık olarak kavramanın cüretkâr bir girişimidir (Berger, 2005: s. 67). Müridin Şeyhine teslimiyetinde söz konusu edilen cüretkâr girişimin varlığı hissedilir. “Yüzünün nurundan etrafa aydınlık saçılıyordu” ifadeleri ile daha da güçlü bir şekilde hissedilen teslimiyet ile Mustafa Kutlu, Müridi, nesneleşen bir dünyanın mantığına uygun hareket eden modern öznenin karşıtı olarak somutlaştırmaya çaba gösterir. Modern özne, her şeyi nesnelleştirdiği için çıkara dayalı ilişkiler kuran, metalaştırmayı özümseyen bir zihniyeti temsil eder fakat Müritte çıkarını koruyan içgüdüler yoktur. Şeyhi ile olan ilişkisinde piyasa mantığı dışlanmıştır.

---

¹ Hikâyede merkezi konumdaki kahramanların özel bir isimleri olmadığı için Şeyh, Mürit ve Yeni Mürşit kelimeleri, kahramanları işaret eden zamirler olarak kullanılmıştır. Bu nedenle hikâyede büyük harf kullanımı tercih edilmiştir.

Yazar, modern öznenin konumuna yönelik sorgusunu, birey ve kutsal arasındaki ilişki ile derinleştirir. Bu bakımdan öncelikle Mürit sonra da Şeyh, hikâyenin bütün yapısını belirleyen kişilerdir. Şeyh, Mürit için hem dünya ile iletişim kurma ve dünyayı anlamlandırma işlevine hem de Müridin kendi bireysel kimliğini şekillendiren işleve sahiptir. Wach'a göre din hem ferdin kutsalla ile hem de toplumla olan iletişimini sağlayan vasıtalarından biridir. Böylece din öncelikle fertlere nüfuz ederek bireysel kimlikleri oluşturmakta, müteakiben objektifleşerek toplumsal kimliğin meydana gelmesini temin etmektedir. Dinin meydana getirdiği bireysel ve toplumsal kimlik, bireyin ve toplumun diğer toplumsal kurumlar ve öğelerle ilişkisini de belirlemektedir (Wach, 1987: s. 4). Kısacası Berger'in dediği gibi "Hayata anlam ve gaye kazandıran din, insanın dünya kurma girişiminde stratejik bir rol oynamaktadır. Din, evrenin tamamını insan açısından mânidar bir varlık olarak kavramanın cüretkâr bir girişimidir" (Berger, 1993: s. 58). Hikâyede Mürit, Şeyhin temsil ettiği değerleri içselleştirerek dinin bireysel anlamda insanların aşkın olanla bağ kurmalarını sağlama (Wach, 1987: s. 47) işlevini başarıyla yerine getirmiştir. Şeyhin, Müridin kapısına gelmesinin sebebi, öldükten sonra yerine geçecek kişiye postu teslim etmektir. Şeyhin bu konuda tek ölçütü, samimi bir şekilde kutsal ile bağını kurmada tereddüt etmeyen bireysel kimliğini din etrafında inşa eden insanı bulmaktır. Mürit, bireycilik, tüketim, statüye dayalı konumların dışında bir mizaca sahip olmakla Şeyhe göre postu hak etmiş biridir. Bu yüzden Şeyh, Müridin kapısını çalar. "Efendimi kapı önünde görünce... Kulaklarıma kadar kızarmışım" (Kutlu, 1994: s. 8) ifadeleriyle heyecanlandığını anlatan Mürit, efendisini "mübarek" (Kutlu, 1994: s. 8) sıfatıyla tanımlar.

"Medet hey büyük Allahım.. Yüreğim yerinden çıkacak sanki" der ve Şeyh'in gelişini şu şekilde tanımlar: "Efendimin gelişinde mutlak bir hikmet vardır. İçim içime sığmıyor, odanın ayakucunda el bağlayıp bekledim." (Kutlu, 1994: s. 8)

Bu durumu, dinin sembolik bütünleşmeyi sağlayan özelliğinin, modern dünyaya karşı bir zaferi olarak yorumlamak mümkündür. Dinin, her şeyin üstünde, insan hayatında düzenleyici bir prensip olduğunu söyleyen Berger'e göre en önemli toplumsal fonksiyonlarından biri de sembolik bütünleşmeyi sağlamasıdır. Bu bütünleşme sayesinde fert, kendi hayatını kendisini aşan mutlak anlamlar ve değerlere göre düzenler. Toplumdaki istikrarın temini sağlayan düzenleyici etki sayesinde bireyler, aynı zamanda kendilerini aşma ve bazen de kendini feda etme noktasına kadar olmak üzere, muhtelif bencillikleri bir tarafa atar (Berger, 1995: s. 432). Kutlu; Müridi, dinin sembolik birleştirme özelliğini hayatına tatbik eden mizacıyla onun dinî sınırlar içerisinde mütevazı varlığının kendine has bir yeri olduğunu belirgin hale getirir. Kısacası Mürit, modern öznenin bencil ve saldırgan tutumunun aksine mütevazı ve teslimiyetçi bir mizaca sahiptir. Bu yüzden Şeyhine nesne muamelesi yapmaz. Evde ayrılar içildikten sonra Şeyhin yanındaki ihvanlar,

Müridi “Efendi hazretleri seninle mahrem görüşecek” (Kutlu, 1994: s. 9) demeleri üzerine Mürit dışarı çıkar ve Şeyh ile görüşür:

“Efendi benimle mahrem görüştü

Aramızda neler geçti?

Söz nerde başladı, nerede bitti?

Sözden sonra hangi makama, hangi mekâna geçildi?

Hal ehline malumdur.” (Kutlu, 1994: s. 9)

Anlatıcı konumundaki Müride ait bu ifadelerde Kutlu, hal ehline malum olan sırrı, hikâye olsa dahi ifşa etmez. Çünkü sufilere göre kişilerin kalpleri sırların mezarıdır, sır kalpte ölür ve dışarı çıkmaz (Aslan, 2020: s. 514). Sırrın ifşa edilmemesi, dinin metafizik derinliğe gönderme yapmakla, modern ilişkilerin her an deşifre edilecek yüzeysel monotonluğuna başkaldırı olarak yorumlanabilir. Mürit ile Şeyhin konuşmasından sonra Şeyh, etrafındaki ihvanlarına Yeni Mürşidi açıklar: “Benden sonra posta işte şu gördüğünüz zat oturmuştur. Ferman...” (Kutlu, 1994: s. 9).

Fakat Yeni Mürşit kendisine verilen ve sınıfsal statü sağlayacak olan postu kabul etmek istemez. Sınıfsal statü, iktidar kurma hırsıyla yanıp tutuşan, itibar elde etmek için her türlü rezilliğe başvuran çıkarıcı modern öznenin bir özelliğidir. Yazar, toplumsal yaşam yerine bireysel yaşamında iktidar kurmanın önemini önceler. Mürit, kendi bireysel yaşamında inanç temelli bir iktidar kurarak yeni mürşit seçilmiştir. İdealist eğilimler sergilemektedir. Kendisini bilir. Postun başka insanlara verilmesi gerektiğini savunur:

*“Ben her ne kadar yüzümü yerlere sürüp, gözlerimden kanlı yaşlar akıttım..
'kurban olayım efendim, bu fakire kıymayın, bu bir ağır hizmettir beni
bağışlayın. N'olur ben bir fıkara köylüyüm. Ne ilmim var, ne hikmetim... iki sözü
bir araya getirmeye gücüm yetmez.. beni bundan azad edin.. bana gelinceye
kadar ihvan içinde nice yiğitler var, nice âlim zatlar, ağırlığımca altın eden
ustadlar var.. yapmayın, elinize eteğinize düştüm.”* (Kutlu, 1994: s. 9)

Bu ifadeler, Müridin Şeyh tarafından yeni mürşit seçilmesinin sebebini de içerir. Sebep, çıkarsız samimiyettir. Yazar ayrıca, Müridin sosyo-ekonomik durumunu gündeme getirerek tüketimin ihtirasına kurban gitmiş şehirlerin aksine bir köyü seçer. Hızlı değişim ve dönüşümün durağan olduğu köylerde, gelenekler ve göreneklerin değişim hızı da durağandır. Metaların kültürel kodları din başta olmak üzere insanların dünyayı algılama ve yorumlama tarzını sarsacak nitelikte değildir. Hikâyede Mürit, köy hayatının sunduğu imkânlar dâhilinde toplumsal amaç ve ideallerine göre konumlandırılmıştır. Kutsal değerlerin yerini alan tüketim kültürünün göz kamaştırıcı etkisinden uzak ve gündelik ihtiyacını karşılayacak kadar çiftçilikle uğraşmaktadır. Pancar yetiştirdiği bir “yamuk tarla”sı vardır. Küçük

oğluyla birlikte sabahlara kadar sürdüğü bu tarla “bir testi ekşi ayran, bir kucak kuru ekmekten hayrı bir şey” (Kutlu, 1994: s. 9) sunmamasına rağmen Mürüt, kutsal değerlere bağlı kişiliğine uygun davranır. Metalar dünyasında bir meta olmayı reddettiği için tarlasında üretim eylemi üzerindeki kontrolünü yitirmemiştir. Dolayısıyla isyan ve umutsuzluk duyguları içinde debelenmez. şükretmesini bilir. Yazar, Müridin bu özelliğini, kısmen de olsa köye sirayet eden ve nesnelere üzerinde kendini tanımlamaya çalışan modern öznenin bencil ve çıkarıcı cephesini gündeme getirerek belirgin kılmaya çalışır. Böylece dinin hayatı kuşatıcı sembollerıyla hayatını şekillendirmeye çaba gösteren bireysel kimliği, metanın toplumu yeni çürüyen bir manzaraya çevirdiği anlayışına karşı bir çözüm olarak sunar. Hikâyede Efe Kadir, metayı yüceleştiren bir zihniyetin prototipidir. Müridin tarlasını sulama işi bitirmesine fırsat vermeden suyun yolunu keser. Anlatıcı konumundaki Müridin ifadesiyle Efe Kadir “ne yapar ne eder çalar suyu” (Kutlu, 1994: s. 8). Mürüt, böyle bir zihniyetle çatışma unsurunu, dinî değerlerin sunduğu imkânlarla geliştirdiği kişilikle yüzleşme sonucu ortadan kaldırır:

“Yahu bu insanoğlu niye böyledir. şimdi gitsen dalaşacak olsan, altı üstü bir çeyrek su.. bir çeyrek su ama, mevsim o mevsim ki bir çeyrek suya millet birbirini kurşunlayacak vaziyete gelmiş..

Oğları tarlanın başına yolladım. Velâ havle velâ kuvvete deyip ben de çöktüm karaağacın dibine.” (Kutlu, 1994: s. 8-9)

Yukarıdaki alıntı, insan ilişkilerini nesnelleştiren ve buna karşı çıkan iki zihniyeti vermesi açısından önemlidir. Yazar, maddi manevi hayatın dinamiklerini bireysel dünyalarıyla ve emekleriyle kurmaya çalışan bir zihniyetten yana tavır koyar. Kısacası Müridin davranış kodları, toplumun gelenek ve göreneklerinden beslenir. Bir bakıma Müridi anlamak, toplumun özünü anlamak demektir. İçgüdülerin rehberlik ettiği saldırgan ve ruhsuz bir kişilik sergilemekten aciz, mülkiyet güdüsünden uzak olan Mürüt, hikâyede bir erdem örneğidir. şeyhi tarafından posta layık görülmesinin sebebi de budur. Mürüt, yeni görevin kendisine tevdi edilmesini şeyhten ödünç alınmış şu cümlelerle aktarır:

“Bize âlem-i mânada böyle göründü.. emaneti sana tevdi ettik.. bir emr-i hak vuku bulursa, fitne zuhur ederse zinhar tasa etmeyesin. Her daim birlikte bulunduğumuzu gönülden çıkarmayasın, himmet dileyene usulünce himmet edesin.” (Kutlu, 1994: s. 9-10)

Metafizik gerçeklikle beslenen bu cümleler, âlem-i fani başka bir deyişle rüya, tasavvuftaki Seyr-i Sülûk kavramına göndermede bulunur. Kulluk şuuru ile Allaha ulaşmak, nefisini terbiye etmek için dünya ile alakasını kesen kişinin manevi yolculuğu demek olan sülûk kelimesi, sözlükte “yola girmek, yolda yürümek; (bir şey) başka bir şeyin içine nüfuz etmek, katılmak, intikal etmek”tir ve tasavvufta “insanı Hakk’a ulaştıran tavır, amel, ibadet, fiil, hareket ve davranış tarzları”

manasında kullanılır (Uludağ, 2010: s. 127). Bu sürece giren kişinin manevi yükselişi, gördüğü rüyalarla değerlendirilir. Hikâyede toplumsal sisteme gömülü bir zihniyetin temsilcisi Şeyh, çağın rasyonel mantığına göre dizayn edilen gerçekliğin ötesindedir. Rüyasında çağın toplumda meydana getireceği değişimleri görmüş ve Müridini “fitne zuhur ederse” ifadesi ile uyardıya çalışmıştır. Müridin karşılaşıcağı sıkıntıların ipucunu veren bu ifadeler, hikâyenin olay örgüsünü yönlendiren vaka zincirlerini şekillendirir.

“Haftasına varmadan... bekâ âlemine göç eden” (Kutlu, 1994: s. 10) Şeyhten sonra Mürit, artık yeni mürşittir. Yeni Mürşit, Şeyhinin söylediği gibi himmet dileyene himmet etmek için bireysel kimliğinin yanında toplumsal kimliğini de kuşanır. Rençberliğin yanında “tekke hizmetini” (Kutlu, 1994: s. 10) üzerine alır. Zamanla tekkeye “gelenin gidenin haddi hesabı tutulmaz olur.” (Kutlu, 1994: s. 10) Yeni Mürşit, tıpkı Şeyhi gibi, toplumsal sisteme gömülü olan bir anlayışla köyündeki nizamı uygulamaya koyulur:

“Memleketin dört bucağından, ihvan, ‘medet yâ pir’ yollara düşüyor, bin bir meşakkat ile bizim ücra, ücra olduğu kadar da fukara köyümüze ulaşıp, eh bir iki gün yorgunluk çıkarıp himmet ricasında bulunuyor./ elbet bulunacak.. Usul, erkân böyle..” (Kutlu, 1994: s. 10)

Köyün ücra ve fukara olduğunun vurgulanmasıyla okuyucunun bilincinde, şehirleşmenin olumsuz etkilerinden uzak bir atmosfer imajı yaratılır. Dinin insan ilişkilerini düzenleyen lirizmi bir bütünlük içinde söz konusu imaj içine oturtulur. Farlı yerlerden gelen çok sayıdaki ihvanın ihtiyaçlarını gidermede tekkenin yetersiz kalması nedeniyle tekkeyi genişletme ihtiyacı hâsıl olur. Bunu duyan uzak dağ ve oba köylerinden nice insanlar, “sırtı ile taş taşıyıp ayağı ile çamur çiğneyerek işe koyulur” (Kutlu, 1994: s. 10). Tam bir dayanışma duygusuna Yeni Mürşidin efendisinin himmeti de eşlik eder. Sonuçta mütevazı tekke ile bir misafirhane inşa edilir. Tekke ve misafirhanenin yapısı, köyün ve ihvanların mütevazı dünyasına uygundur. Kutlu, bu uygunluk ile din ve insanların psikoloji arasındaki ilişkiye dikkat çekerek mekânı, dinî birlik ve dayanışma ruhunu destekleyen bir alan olarak inşa eder. Kısacası varoluş düzenini kavramlarla kodlayan din, toplumsal birliktelik sağlama telkininde bulunduğu insanların algılarını yönlendirir. Tekkenin ve misafirhanenin inşasında dağ bayır demeden farklı köylerden gelen insanları ortak amaç doğrultusunda birleştiren söz konusu edilen güdülenmedir.

2. Köydeki Değişim Rüzgârı

Kutlu, çağın değerlerinin hâkimiyetinde olgunlaşan tüketim kültüründe, dinin toplumsal kontrol işlevini yerine getirmede edilgen bir yapıya büründüğünü, toplumsallığın ve dayanışma ruhunun rafa kaldırıldığı düşüncesini bireysel ve ahlaki bir sorun olarak değil toplumsal bir sorun olarak algılar. Hızlı değişim ve

dönüşümün zamanla kaçınılmaz oluşuna zaman kavramı ile dikkat çeker. “Gitti bir zaman” (Kutlu, 1994: s. 11) ifadesi, köydeki kolektif bir ruhu tesis eden zihniyetin zamanla değiştiğine vurgu yapar. Nitekim zamanla köy değişmeye maruz kalır. Köyde birbiriyle uyuşması mümkün olmayan iki dünya görüşü hikâyedeki çatışma unsurunu besler. Çatışmanın bir tarafında meta kültürüne, kutsal değerlerle direnç göstererek özgür birey olarak kalmaya çalışan Yeni Mürşit, diğer tarafında ise metaya boyun eğmeye meyilli yapısıyla köleleştirilmiş modern özneler vardır. Yeni Mürşidin bakış açısıyla köydeki değişime şu şekilde vurgu yapılır:

“Yediğimiz bulgur aşı, içtiğimiz ekşi ayran. Ama dünya metadır, helalinden olsun diye biz hizmeti ve ikramı bu ölçüde ve aklımızın erdiği, fikrimizin yettiği gibi israftan ve gösteriştan uzak tutup ilerletirken...”

Elde adam çoktur ve kimisi dost iken kimisi düşmandır. Dost görünen düşmanlar dahi vardır. Ve baştan denilmiş ki insanoğlunda her türlü haller olur, meğer biz bu yanda uğraşıp duralım diğer yanlarda fitne bin başından birkaçını çıkarmış sağa sola sataşır imiş.” (Kutlu, 1994: s. 11)

Görüldüğü gibi insan mahiyetinin değişmesi suretiyle köyde fitnenin baş göstermesi, köydeki değerler dünyasını ve ahlaki değerleri önemsizleştirmiştir. Bunun arka planında tüketim kültürünün öncelediği metayı kutsayan ve meta dışındaki her şeyin yıkımını hızlandıran bir zihniyet yapısı vardır. Şehirlerde yaşayan ve köye Mercedes marka arabalar ile gelen ihvanlar, para ve statü gücüyle fitnenin kaynağı ve kolektif tüketici zihniyetin temsilcidirler. Baudrillard’e göre tüketimi yöneten bu zihniyet, günlük yaşamı yöneten ve düşüncelerin mutlak gücüne inanç üzerine kurulu bir şey olarak tanımlanan ilkel bir zihniyettir. Buradaki inanç, göstergelerin mutlak gücüne duyulan inançtır. Nesnelere verdiği tatminlerle beslenir. Bireylerin son sevincinin yansıması olan nesnelere verdiği umut günlük hayatın sıradanlığını besler (Baudrillard, 2008: s. 101). Hikâyede günlük hayatın sıradanlığı fitne ile özdeş hale gelmiştir:

“Perişanlık düz boyudur... hizmetler yerli yerince değildir.. Tekkede yatanlar tahta kurusundan bizar olmakta, yenilen aş aş olmaktan çıkmaktadır ve sohbetle lezzet, zikrullahta bereket kalmamıştır. Ve daha neler neler” (Kutlu, 1994: s. 11)

şeklinde Yeni Mürşit tarafından anlatılan fitne, şehirli ve Mercedesli ihvanların, köydeki ileri gelen ihvanları ikna etmeleriyle büyür. Efendileri tarafından Yeni Mürşide emanetin verilmediği, postu hak eden “ilmi- hüneri deryalar gibi sözü sohbeti dinlenir namzetler(in) (Kutlu, 1994: s. 12) var olduğu ifşa edilir. “Geceleri rüyalarında kendilerini posta oturur gören” (Kutlu, 1994: s. 12) şehirli ve Mercedesli fitne sınıfı, Yeni Mürşidin halife olarak atanmasını dahi şaşkınlıkla karşılayacak kadar metaların egemenliğinde meta olmayı kabul etmişlerdir. Yeni Mürşidi tarikat adabına uymayacak bir şekilde eleştiriye tabi tutmaları, sosyo-ekonomik durumdan beslenir. Denilebilir ki şehirli modern özneler, topluma ve dine yabancılaşmışlardır.

Tarikat adabına karşı gelmek, Yeni Mürşidi rakip olarak görmek aynı zamanda onları geleneksel toplumun dışına atarak yalnızlaştırmıştır. Bütün bunlar yabancılaşmanın bir sonucudur. Swain, insanların başka insanlarla iş birliği kurmak yerine onları rakipleri olarak görmelerine ve yalnızlaşmalarına yol açan yabancılaşma duygusunun, kapitalist sistemin mantığıyla çarpıklaşan toplumsal ilişkilere ve bu ilişkilerin insanların kendi türündeki diğer insanlarla ilişkisini etkilediğine dikkat çeker (Swain, 2013: s. 51). Hikâyede sosyo-ekonomik temelli davranış tarzları, Kutlu için modern öznenin yabancılaşmasına işaret eden semptomlardan bazılarıdır. Kutlu, bu insanları Yeni Mürşidin bakış açısıyla “öteki” konumuna oturtur: “Bu iş birtakım nasipsizlerin gönlüne o kadar giran gelmiş ki, bizi ziyarete gelmekte epeyce ayak sürter olmuşlar” (Kutlu, 1994: s. 12). Yeni Mürşidin, efendileri tarafından posta layık görülmesini onur kırıcı bir davranış olarak yorumladığı tekkeye gitmekten aciz şehirli ihvanlara dair bu cümlede kullandığı “nasipsiz” kelimesi dikkat çekicidir. İnsanlara hizmet etmeyi himmet olarak algılayan, mütevazı kimliğiyle ön plana çıkan Yeni Mürşidin psikolojisini de veren bu kelime, aynı zamanda çarpıklaşan toplumsal ilişkilerin mahiyetini gösterir.

Şehirli ihvan, Yeni Mürşit tarafından nasıl nasipsiz ise, Yeni Mürşit de şehirli ihvan tarafından adeta hiç kimsedir. “Bizim posta oturmuş olduktan kelli, hâlâ çift çubuk, mal ile davar peşinde koşmamız; bel belleyip, ağaç budamamız, iki buçuk tarlayı ekip biçmemiz göze tahta kıymığı gibi batar oldu” (Kutlu, 1994: s. 12) cümleleri Yeni Mürşide aittir. Köy hayatına özgü yaşam biçimi onun hiç kimse olarak algılanmasına yol açar. Kapitalist zihniyetin ötekileştirici ve fitneci tavrı, Yeni Mürşidi aşarak tekkeyi kapsayacak şekilde genişler. Kimseden hediye adı altında yardım almamakla görevini başarılı bir şekilde ifa eden tekkenin adı, şehirli ihvanlar tarafından fukaraya çıkarılır. Tekke artık seyr-i sülûk sürecine girmiş ihvanların ibadetlerini huzurla yaptığı bir yer değildir. Tekkede birliktelik ruhunun yerini fitne kaynaklı küskünlük almıştır. Eski işlevselliğine kavuşabilmesi için yeni ihvanlara göre tekkenin şehre taşınması gerekir. İhvanın ileri gelenleri, Yeni Mürşide haber vermeden “şehir yerlerinde bir arsa temin ile tekkenin inşaatını başlatmışlar bile” (Kutlu, 1994: s.13). Tekkenin şehre taşınması, Yeni Mürşit'in de şehre taşınması demektir. Kutlu bu süreci, şehirli ihvanın iki yüzlülüğünü ve yalancı kimliğini Yeni Mürşidin bakış açısıyla somutlaştırır: “Mazeret çok, kumpas tamam. Güya ki bu inşaat işi zaten doğru imiş ve ben dahi bu fuzulî işle meşgul etmek istememişler.” (Kutlu, 1994: s. 13). Dolayısıyla Yeni Mürşit de şehre taşınmak zorunda kalacaktır. Yeni Mürşit şehre gitmek istemez. Efendisinden himmet bekler. Kutlu'ya göre insan; bireysel kimlik, durumların ve çevrenin bir ürünüdür. Yeni Mürşidin, güncel sorunlara karşı duyarlı tavrı onun karakterinin bir sonucu olup rastlantı değildir. Yeni Mürşit, şehre gitme fikrini en başta kabul etmez. “Yaradana sığınıp, Hz. Peygamber'den şefaata dileyip, şeyhimin himmetini bekledim” (Kutlu, 1994: s. 13) ifadesiyle kendisini mensubu bulunduğu inanç sisteminin tüm normlarına adanarak yaşayan Yeni Mürşit, bir gece

rüyasında gördüğünü efendisinin “imtihandır, kabul edesin” (Kutlu, 1994: s.13) emrini fütuhât olarak algılayıp şehre gitmeye karar verir.

3. Şehirde Fütuhât Özlemi

Modernleşmenin mekânı olarak kabul edilen şehirler sekülerleşmenin en fazla gözlemlenebileceği yerler olarak düşünülmüştür. Giddens'e göre modernitenin doğal bir sonucu olan küreselleşme (Giddens, 1998: s. 59-77) ile ilgili kavramlardan biri olan sekülerleşmenin, en fazla gözlemleneceği yer modernleşmenin en fazla gözlemlendiği yer olan şehirlerdir (Bayer, 2010: s. 166). Bunlar dünyadaki hızlı değişim ve dönüşümlere açık, farklı kültürleri bünyesinde barındıran mekân olmasıyla daha kolay sekülerize olmaktadır. Nitekim kapitalist ekonomi ile zorunlu bir ilişki içinde olan şehirlerde, kapitalist ekonominin tüketimi yüceltmesi sonucu bir tüketim kültürü bütün ihtişamıyla kendisini gösterir. Tüketim kültürü ise metaların mübadele değerinin yok olduğu; malların kullanım işlevi yerine gösterge işlevinin ön planda tutulduğu; alışverişi yapılan, imrenilen, tüketilen şeylerin göstergelerden ibaret olduğu bir anlamı içermektedir (Baudrillard, 2008: s. 88).

Bobock, ürünlerin markası gibi sembolik özelliklerinin tüketilmesine vurgu yapan göstergeler işlevini “seyirlik tüketim” olarak niteler (Bobock, 1997: s. 44). Metanın hegemonyası altında her şeyi maddi güçle kontrol altında tutma güdüsüyle hareket eden bireyler, başta kendi benlikleri olmak üzere insanın varlığına anlam katan her şeye karşı yabancılaşmaktadır. Şehir, tüketim kültürü ve yabancılaşma ilişkisi bağlamında değerlendirme yapan Demirezen'e göre tüketim kültürü, insanoğlunun kendisine yabancılaşmasını engelleyecek ontolojik ve epistemolojik kaideler yerine bireyi oyalayıcı, kendisine daha da yabancılaşmasını teşvik edici hazcı epiküryan yaklaşımlar ortaya çıkarmıştır (Demirezen, 2010: s. 101). Bu yaklaşım tarzından etkilenen olgulardan biri de dindir. Tüketimin dayattığı öğreti etrafında kendi bireysel kimliklerini oluşturan bireyler, dini değerleri gösterişten ibaret bir meta şeklinde algılayarak dinî rütüellerin derin anlamını idrak etmede sıkıntı yaşarlar. Denilebilir ki birey dine yabancılaşmıştır.

Mustafa Kutlu, hikâyede tekkenin şehre taşınmasına yol açan, bireyi kendisine ve dine yabancılaştıran, dini değerleri vitrinlik bir meta haline getiren tüketim kültürünün mutlak iktidarını çok çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. Modern özneyi kurban olarak seçer. Çünkü modern özne, toplumsal bilinçten yoksun, metanın gösterişli cazibesine kendisini kaptıran dolayısıyla gerçek öznenin bütünlüğünü yıkan narsist kurbandır. Modern özneler, geleneksel dinginlik içinde varoluşsal kimliklerini oluşturan tekkeyi şehire taşımakla ve tarikat adabını terk etmekle bütünlüğü bozmuşlardır. Yeni Mürşit tarafından “Anadan atadan bize yadigar kalan tarik bundan geri değişmektedir” (Kutlu, 1994: s. 14) cümleleri ile somutlaşan şehire yolculuk, tekkenin kendine has mahremiyetine dokunmakla doruk noktasına ulaşır.

Hikâyede tekke, modern öznenin tüketim uğruna boşa harcadığı hayatlarının izlenimleriyle şekillenir. Artık dinî değerlerin öğretildiği bir yer değil modern öznenin tüketim duygularını tatmin edecek bir mekândır. İslam dininde “israf haramdır” düsturuna aykırı bir şekilde şehirde inşa edilmiş ve israfın gölgesinde adeta kendi misyonunu icra etmekten aciz seyirlik bir görünüm arz etmektedir:

“Yahu siz bu kadar parayı helalinden nasıl ve ne yoldan kazandınız da bu tekke binasının duvarına döşemesine sıvadınız. Yerler silme halı... Ayağın basacak olan içe gömülecek. Duvarlar kaplama tahta. Abdest mahalleri mermerin en iyisinden. Zikre ayrılan odanın bir ucundan öteki ucu neredeyse görünmüyor.”
(Kutlu, 1994: s. 14)

Anlatıcı yazara ait olan ve haram kavramına vurgu yapan bu ifadeler, helal kazancı önemsemeyen kimliklerin dini ikinci plana attığına göndermede bulunur. Böylece tekke, metalar üzerinde hâkimiyetini yitirmiş insanın dine yabancılaşmasını temsil eden bir mekâna dönüşür. Yeni Mürşit, bu zihniyeti “görmemişlik” (Kutlu, 1994: s. 14) olarak niteler.

Yabancılaşmayı temsil eden diğer bir mekân da Yeni Mürşit için şehirde yapılan “müzeyyen daire”dir (Kutlu, 1994: s. 14). “Hane” kelimesi geleneksel, “daire” ise sıradanlaşmayı önceleyen şehir yaşam biçimine özgü yapılardır. İki yaşam biçimi arasındaki değişim hikâyede “O gece bize ayrılan daireye- artık kusur ise affola böyle diyeceğiz- konduk” (Kutlu, 1994: s. 15) şeklinde yansır. Burada asıl çelişki, Yeni Mürşidin kabullenmiş psikolojisi içinde hareket etmesidir. Yazar, insanının yabancılaşmasının mahiyetini, toplumsal bilinçte yer alan değişimlerle birlikte yansıtırken değişimin çok yönlü yapısına dikkat çeker. Yeni Mürşit, ne kadar direnirse dirensin tüketim kültürünün egemenliğine girmeye başlamıştır. Köyden şehire getirdiği evinin malzemelerini bile kullanmadan köyündeki fakirlere dağıtılması için göndermiştir:

“Ah o eşya../ Ne kadar zavallı.. / Ne kadar mahzun.. Ne kadar yabancı.. / Ne kadar garip../ Ve ne kadar yerini yadırgadı./ Ve tahmin olunacağı gibi bir daha tarafımızdan hiç kullanılmadı.” (Kutlu, 1994: s. 15)

Eşya üzerinden yabancılaşmayı yaşayan insanın iç dünyasına ait sıfatların kullanıldığı yukarıdaki cümlelere yol açan unsur, tüketim kültürünün “Kullan at” düşüncesidir. İşlevselliğini bir defalık kullanımla yerine getiren nesnelere, bireyleri “atılabilirlik, yenilik ve şeylerin hızla işe yaramaz hale gelişi” (Harvey, 1097: s. 319) gibi bir yaşam tarzıyla karşı karşıya getirir. Yeni Mürşit, “kullan at” kültürünün dayattığı yeni yaşam tarzına adeta adapte olmaya zorlanmıştır. Onun çelişkisi burada başlar. Kendisine tekkeden ve şeyhinden miras kalmış dünya görüşünün etkin gücünü yitirmesiyle meydana gelen çelişkinin sebebi, toplumdışına itilme korkusudur şeklinde yorumlanabilir. Toplum dışılık, toplumun içinde kalmak, kendisine ait statüyü korumak veya yükseltmek için moda takibi, gösterişçilik veya sembolik

tüketim gibi bazı alışkanlıkları edinmek, bireylerin toplumdan dışlanmamaları, toplum içerisinde ayakta durabilmeleri ve varlıklarını kabullendirebilmeleri için gerekli olan ipuçlarını vermektedir (Koç, 2019: s. 150).

Kutlu, tüketim kültürünün yozlaştırıcı etkisinin dinî değerlerle inşa edilen ahlaki duygu tarafından önlenebileceğine inanır. İnsani ve ahlaki olmayan değerler karşısında manevi işkenceler yaşayan Yeni Mürşidin onurunu kaybetmesine izin vermez. Yeni Mürşit, hakiki özüyle yüzleşmesine olanak tanıyan metafizik dünya ile iletişime geçip aklın denetimi altında giderek yozlaşan çağın değerlerine eleştiri getirir. Bu durum rüya motifi ile sağlanır. Rüyasında kendisini Şam'da İslam devletinin ilk sarayını yaptıran Muaviye olarak görür. Yanında Hz. Ebûzer-i Gıfarî hazretleri vardır. İki yeni yapılan sarayı gezerken Hz. Gıfarî kendisine sert bir şekilde "Bu sarayı halkın parası ile yaptırıyorsan; bil ki bu bir zulümdür... Yok kendi paran ile yaptırıyorsan; bil ki bu da bir israftır" (Kutlu, 1994: s. 15) der. Devamında himmet beklediği efendisi, Hz. Gıfarî'nin haklı olduğunu, "fitnenin fink attığı bu şehir insanlarına mürşit olabilme(nin) (Kutlu, 1994: s. 16) bir imtihan olduğunu söyler. Yeni Mürşidin tedirginliğini besleyen işte bu imtihan duygusudur. Denilebilir ki Kutlu, kahramanını zengin bir iç yaşantıyla donatarak büyük bir eleştiri gücüne ulaşır. İmtihani kabul etme düşüncesinden sonra metalaşmaya boyun eğen trajik bir mürşit figürü karşımıza çıkar. Yeni Mürşidin çelişkili durumu, aile yaşantısındaki değişimle de ortaya konur: "Hane halkının eli sıcak sudan soğuk suya vurmaz olur" (Kutlu, 1994: s. 16). Sofralarında artık eskisi gibi ekşi ayran yoktur. Giderek zenginleşen sofrada "kuş sütü ve kuru üzüm" (Kutlu, 1994: s. 16) ile beslenen Yeni Mürşit, şişmanlayıp nefes darlığı çekmeye başlar. İki farklı dünya arasındaki uyumsuzluk arsında sıkışıp kalmanın huzursuzluğunu ve utancını yaşar. Bu yüzden tedirgindir.

Hikâyede Yeni Mürşidin iç yaşantısı ile tartışmaya açılan diğer bir konu da insanların dine bakış açısıdır. Dinin, sekülerleşmenin doğal bir sonucu olarak şehir hayatının değerlerine uyumlu bir şekilde toplumsal hayatı düzenleyen ve kuşatan kimliği, insanlar tarafından göz ardı edilmiştir. Berger'e göre din, dünyevileşme sürecinde din ve dünya arasında köprü kurma ve güncelleştirme projeleri şeklini almış ve böylece modern toplumda toplumsal yapılandırma temsilcisi olarak dinin iş görme gücü büyük ölçüde kaybolmuştur (Berger, 1995: s. 447-448). Tüketim kültürünün nimetlerinden istifade etme güdüsünün dinin etkin gücünü nasıl edilgen bir konumuna getirdiğini tartışmaya açan Kutlu, yabancılaşma ekseninde Yeni Mürşidin bakış açısına müracaat eder:

"Gelinimiz, damadımız fazla çocuk sahibi olmak istemezler; bunun dahi türlü türlü yolları icad olunmuştur, bütün bunlar tatbik edilse caiz midir?"

İhmal ettiğimiz mallardan satılmayıp elde kalmış ve de eskimiş bir kısım vardır ki bunları zekât olarak versek doğru mudur?" (Kutlu, 1994: s. 16)

Tüketime köle olmuş bir zihniyetin yarattığı etik sorunları ve çarpıklaşmayı ortaya koyan bu sorular, şehirli ihvanların Yeni Mürşide sorduğu sorulardır. İnsanların dine yabancılaşmasını göstermesini açısından dikkat çekicidir. Yabancılaşmayı İslam dini açısından değerlendiren Çakmak şöyle bir tespitte bulunur:

“Kur’anın nazarında insan, paylaşmayan, karşılıksız harcamayan ve merhametli olmayan bir yapıya büründüğü zaman ilahi mesajla bağlarını koparır. Çünkü O, hayatı ve yaşadığı topluma karşı yabancılaşmıştır. Bu çerçevede Kur’an’da yabancılaşma, insanın yaşadığı toplumdaki münasebetleriyle ilişkilendirilmektedir. Şu halde Kur’an, yabancılaşmadan kurtulabilmenin yolu olarak toplumsal insan olmayı gerekli görürken, bir taraftan da insani ilişkilerimizde, bencil ve tutkularımızın esiri olarak davranmamayı öğütlemektedir.” (Çakmak, 1996: s. 308)

Yeni Mürşit, yüzeysel, bencil ve anlık ihtirasları kimlikleri haline getiren şehirli müritlerin din anlayışını “Öyle bir zaman gelecek ki, insanlar kazançlarının helal mi haram mı olduğuna bakmayacaklar artık” hadisine göndermede bulunarak eleştirir. Devamında “Bu zaman gelmiş midir?” (Kutlu, 1994: s. 16) şeklinde bir değerlendirme yapar. Tüketim kültürünün egemenliğini haykıran bu değerlendirmeyi kabul etmeyen Yeni Mürşit, bir boy aynasına bakar ve aynada kendini “sarıklı cübbeli, sakallı, heybetli bir adam” (Kutlu, 1994: s. 17) şeklinde ve kalbinin içinde sadece hal ehlinin bildiği bir fütuhât görür. Sırrı ifşa edilmeyen fütuhattan sonra cübbesini sarığını yere koyar ve tekkeyi terk eder. Bu durum, Kapitalizmin yarattığı modern öznenin benimsediği çıkarıcı, bencil zihniyete karşı bir başkaldırı olarak yorumlanabilir.

Sonuç

Aydınlanma dönemiyle birlikte başlayan ve sanayi devrimi ile artan bir hızla varlığını devam ettiren modernizm, geleneksel düşünce tarzıyla bağını koparmış bir zihniyeti, farklılaşmayı, bireyciliği, birey-toplum ilişkisini çağın gereklerine göre yeniden biçimlendiren bir yaşam tarzını ifade etmektedir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması, endüstri sektöründeki gelişmelerin üretimde artışa yol açması modernizmin idealize ettiği yaşam tarzlarının etkinliğini giderek arttırmıştır. Yeni yaşam tarzlarıyla birlikte yeni kültürlerin oluşması kaçınılmazdır. Özellikle üretilen fazla malın pazarlanma ihtiyacı, modernleşmenin doğal bir sonucu olan kapital ekonominin temel problemi olduğu için tüketim anlayışını değiştirmiş ve tüketim kültürünü oluşturmuştur. Tüketim kültürü, bireylerin tüketici olmasını zorunlu kılan bir kültürdür. Nesnelerin gösterge değeri ihtiyaçların önüne geçmiştir. Nesnelerin artan basıncı karşısında kültürel ve toplumsal bağlarla ilişkisi giderek kopan modern özne, tüketim kültürünün dayattığı tüketme güdüsü ile kuşanır. Denilebilir ki tüketim kültürünün normları tükettikçe haz alan yeni bir kimlik inşasına katkıda bulunur. Yeni kimlik, ruhsal bocalamalar ve yalnızlık duyguları eşliğinde debelenen,

nesneler aracılığıyla iktidar kuracağına inanan modern özneye vurgu yapar. Bilinçsizce bu kimliği reddetme eğilimi göstermeyen modern öznelere, nesnelere gölgesi altında metaya dönüştüğünü fark etmezler ve her şeyi metalaştırırlar. Metalaşan unsurlardan biri de dindir. Din bireysel ve toplumsal kimliği inşa etme, birleştirme bütünleştirme gibi işlevleri ile birlikte toplumu anlamlı bir şekilde düzenleme işlevine sahiptir. Fakat modernleşmenin idealize ettiği yaşam tarzı, geleneksel yaşam tarzı ve yeni yaşam tarzı arasındaki rekabette tavrını yeni yaşam tarzından yana kullanması neticesinde din de metalaşarak tüketilmesi gereken ve gösterge değeri olan mitsel öğeler haline gelir. Kısacası dinsel otoritenin inanç sistemi, görkemli konumu sarsılır. Geleneksel dinginliğin yerine anlamsız tüketim çılgınlığı egemen olur ve din bir istismar alanına dönüşür. Böylece din ve birey arasındaki ilişki yabancılaşma ekseninde şekillenir. Sekülerleşmenin sonucu olan bu durum, şehirlerde insan toplum arasındaki ilişkilerin karmaşık bir yapıda olması nedeniyle daha yoğun olarak yaşanır. Mustafa Kutlu'nun Sır isimli hikâyesi, tüketim kültürü ve dinin metalaşması konusunda sosyolojik veriler sunan bir hikâyedir. Kutlu, hikâyede şehirde yaşayan ve tüketim kültürünün bilincinin metalaştırıcı karakteri ile geleneksel normların hükümran olduğu kırsal bir kesimdeki bütünleştirici zihniyetin karakteri arasındaki ilişkiyi, çok boyutlu bir şekilde ortaya koyar. Modernleşmenin ekonomik ve kültürel boyutları üzerinde durur. Modern öznenin kimliğini ve yaşam tarzını, dine yabancılaşmasını tüketim kültürü ekseninde sorgular.

Etik Kurul İzni *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*

Çatışma Beyanı *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Destek ve Teşekkür *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluşun destek alınmamıştır.*

Kaynaklar

- Aktı, Ü. (2012). Homojenleşme ve Yerelleşme Bağlamında Kültürel Küreselleşme ve Din. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (27), 133-167
- Altıntaş, R. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. Pınar Yayınları.
- Baylan Aslan, H. (2020). *Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde tasavvuf*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü.
- Baudrillard, J. (2008). *Tüketim toplumu*, Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *Şeytana satılan ruh*, (Oğuz, Adanır. çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (1997). *Özgürlük*, Vasıf, Erenus. çev.) Sarmal Yay.
- Bayer, A. (2010). Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 0 (12), 43-64
- Berger, P. L. (1995). Dini Kurumlar. (Adil, Çiftçi çev.) Dokuz Eylül Ün., *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 425-465
- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*, (Ali, Coşkun çev.). İnsan Yayınları.
- Berger, P. L. (2005). *Kutsal Şemsiye*, (Ali, Coşkun çev.). Rağbet Yayınları.
- Bocock, R. (1997). *Tüketim*, (Kutluk, İrem çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Çakmak, M. (1996). Yabancılaşma Kavramı Üzerine Bazı Değerlendirmeler ve Kur'an'ın Yabancılaşma Kavramına Bakışı, *Fırat Ün. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1 (0), 301-312
- Demirzen, İ. (2010). Tüketim Toplumunun Oluşumu ve Din ile Etkileşimi, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 10 (3), 97-109
- Ekinci, İ. (2018). Sekülerleşme ve Din, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran, 7(1), 320-337
- Giddens A. (1998). *Modernliğin Sonuçları*, (Kuşdil, Ersin. çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*, (Savran, Savran çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Koç, B. (2019). Tüketim Toplumunda Metalaştırılan Dini Yeniden Okuma Önerisi: Bireyin Dine Yabancılaşması Üzerine Bir Giriş, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* 13 (1), 141-167

- Kutlu, M. (1994). *Sır*, Dergah Yayınları.
- Mert, N. (1994). *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce*, Bağlam Yayınları.
- Swain, D. (2013). *Yabancılaşma: Marx'ın Teorisine Bir Giriş*, (Urbarlı, Hande T. çev.) Durak İstanbul Yayıncılık.
- Uludağ, S. (2010). "Sülük", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 38, 127-128
- Wach, J. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*, (İnanlı, Battal, çev.) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.